

Ж.А. Битабарова¹ , А.Е. Бектұрғанов² ,
Г.Б. Телеуев^{3*}

¹ Алматы Гуманитарлы-экономикалық университеті, Алматы, Қазақстан

² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³ І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

*e-mail: galim200385@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ СУ ТАСҚЫНДАРЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы су тасқындарының алдын алуды құқықтық реттеу мәселелері кешенді түрде қарастырылады. Зерттеу барысында су тасқынына байланысты нормативтік-құқықтық актілердің мазмұны, құқықтық ұғымдардың нақтылығы, мемлекеттік органдар арасындағы өкілеттіктер мен өзара іс-қимыл тетіктері талданды. Сонымен қатар, су тасқыны қаупін азайтуға бағытталған халықаралық тәжірибе мен климаттық бейімделу стратегиялары қарастырылды. Авторлар су тасқындарының әлеуметтік, экономикалық және экологиялық салдарын құқықтық деңгейде басқару үшін тиімді әрі жүйеленген тәсіл қажет екенін алға тартады. Мақалада қолданыстағы заңнаманың жетілмеген тұстары мен институционалдық әлсіздіктер көрсетіліп, оларды шешу жолдары ұсынылады. Атап айтқанда, заңнамалық инвентаризация жүргізу, су нысандары мен гидротехникалық құрылыстардың толық тізімін жасау, сондай-ақ трансшекаралық ынтымақтастықты нығайту ұсынылады. Зерттеу нәтижелері су қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және құқықтық саясатты жетілдіруге бағытталған ұсыныстарды қамтиды. Мақала су тасқындарына қарсы ұлттық стратегияны құқықтық тұрғыдан жетілдірудің өзектілігін дәлелдейді.

Түйін сөздер: су тасқыны, құқықтық реттеу, су қауіпсіздігі, нормативтік-құқықтық актілер, гидротехникалық құрылыстар, климаттық бейімделу.

Zh.A. Bitabarova¹, A.E. Bekturganov², G.B. Teleuyev^{3*}

¹Almaty University of Humanities and Economics, Almaty, Kazakhstan

²L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

³Zhetisu University named after I.Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

*e-mail: galim200385@mail.ru

Challenges in the legal regulation of flood prevention in the Republic of Kazakhstan

This article comprehensively examines the legal regulation of flood prevention in the Republic of Kazakhstan. The study analyzes the content of normative legal acts related to floods, the clarity of legal terminology, and the interaction mechanisms and responsibilities between state authorities. Furthermore, the article explores international practices and climate adaptation strategies aimed at reducing flood risks. The authors argue that an effective and systematic approach is essential for managing the social, economic, and environmental consequences of floods at the legal level. The article identifies shortcomings in the current legislation and institutional framework and proposes solutions. Specifically, it recommends conducting a legislative inventory, compiling a full register of water bodies and hydraulic structures, and strengthening transboundary cooperation. The findings provide recommendations for improving legal policy and ensuring national water security. The article substantiates the relevance of enhancing Kazakhstan's national flood prevention strategy through legal reforms and integrated risk management tools.

Keywords: floods, legal regulation, water security, normative legal acts, hydraulic structures, climate adaptation.

Ж.А. Битабарова¹, А.Е. Бектурганов², Г.Б. Телеуев^{3*}

¹Алматинский гуманитарно-экономический университет, Алматы, Казахстан

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

³Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Талдыкорган, Казахстан

*e-mail: galim200385@mail.ru

Проблемы правового регулирования предотвращения наводнений в Республике Казахстан

В статье всесторонне рассматриваются вопросы правового регулирования предупреждения паводков в Республике Казахстан. В исследовании проанализированы положения нормативных правовых актов, связанных с паводками, степень определенности правовых понятий, а также механизмы взаимодействия и распределение полномочий между государственными органами. Кроме того, рассматривается международный опыт и стратегии климатической адаптации, направленные на снижение рисков наводнений. Авторы утверждают, что для эффективного управления социальными, экономическими и экологическими последствиями паводков необходим системный и правовой подход. В статье выявлены недостатки действующего законодательства и институциональной системы, предложены пути их устранения. В частности, рекомендуется провести инвентаризацию законодательства, составить полный реестр водных объектов и гидротехнических сооружений, а также усилить трансграничное сотрудничество. Результаты исследования содержат рекомендации по совершенствованию правовой политики и обеспечению водной безопасности страны. Работа обосновывает актуальность усовершенствования национальной стратегии по предотвращению паводков в Казахстане через реформу законодательства и комплексное управление рисками.

Ключевые слова: паводки, правовое регулирование, водная безопасность, нормативно-правовые акты, гидротехнические сооружения, климатическая адаптация.

Кіріспе

Кең мағынада алғанда, климаттың өзгеруі қоршаған ортаға екі түрлі бағытта әсер етеді. Оның бірі – су тасқыны, дауыл, өрт сияқты табиғи құбылыстардың жиілігі мен қарқындылығының өзгеруі. Бұл құбылыстарға қарсы біз бұрыннан бейімделу стратегияларын жасау адамзаттың басты міндеті (Ruhl: 363–435). Қазақстан Республикасындағы су тасқындарының жиі және ұтымсыз салдары экожүйе мен қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына теріс әсерін тигізеді. Соңғы жылдары климаттық өзгерістердің қарқынды өршуі, қар қорының ерте еруі және екпінді жауын-шашындар су деңгейінің күрт көтерілуі мен трансграничды өзендердегі гидрологиялық режимнің тұрақсыздануына әкеп соқты. Осыған орай, су тасқындарының алдын алу шараларын құқықтық тұрғыдан реттеу мәселелері күн тәртібінің басты басымдықтарының біріне айналды. Ғылыми мақала қазіргі таңда Қазақстан үшін өзекті болып табылатын су тасқындарының алдын алу мәселелеріне арналған.

Су тасқындары адам өміріне және қоршаған ортаға едәуір қауіп-қатер төндіреді. Тәуекелдерді алдын ала бағалау және тиімді басқару шаралары су тасқындарының пайда болуын болдырмауға немесе олардың зардаптарын барынша төмендетуге мүмкіндік береді.

(Kundzewicz:1849.) Қазақстан үшін су тасқындарынан туындайтын проблемалар бұрынғыдан да бұрын-соңды болмаған деңгейде өзекті, бұл қасіретті статистикамен, ауқымды экономикалық шығындармен, әлеуметтік шиеленістікпен және адам құрбандарының көптігімен дәлелденеді. (Aitzhanova: 3335)

Бұл мақала Қазақстан Республикасында су тасқындарының алдын алу саласындағы құқықтық реттеу мәселелерін кешенді түрде зерттеуге арналған. Табиғи-географиялық жағдайлар мен климаттық өзгерістер, сондай-ақ антропогендік факторлар әсерінен елдің кейбір аймақтарында жыл сайын қайталанып отыратын су тасқындары адам өмірі мен денсаулық қауіпсіздігіне, ұлттық экономика мен инфрақұрылымға айтарлықтай зиян келтіреді. Осы тұрғыдан, су тасқындары қауіптілігін азайтуға бағытталған құқықтық механизмдерді жетілдіру әлеуметтік-экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етудің және экологиялық қауіпсіздікті сақтаудың аса маңызды факторы болып табылады. Қазіргі кезде су тасқындарына қарсы заңнамалық база қатарында «Су кодексі», «Төтенше жағдайлар туралы» заң және осы салаға қатысты басқа да нормативтік-құқықтық актілер қабылданған. Дегенмен, нормативтік актілерде берілген ұғымдық аппарат пен жауапты мемлекеттік органдардың функциялары толық нақтыланбағандығы

құқықтық реттеу үрдісінің үйлесімділігін әлсіретеді. Сондай-ақ, жергілікті және республикалық деңгейдегі басқару құрылымдарының өзара әрекеттесу механизмдері мен ресурстарды бөлу қағидалары нақты анықталмағандықтан, практикалық іске асырудағы Орталық Азия өңірлік экологиялық орталығының есебіне сәйкес, Қазақстанда су тасқындарының салдарынан жыл сайынғы орташа экономикалық шығын 419 млн АҚШ долларын құрайды. Су тасқындарынан жыл сайын орта есеппен шамамен 156 мың адам зардап шегеді (<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000066>). 2024 жылдың көктемінде Қазақстан соңғы 80 жылдағы ең ауқымды су тасқынымен бетпе-бет келді. Су тасқындары нәтижесінде елдің 10 өңірінің тұрғындары зардап шегіп, колоссальды экономикалық, әлеуметтік және экологиялық зиян келтірілді; БАҚ бағалауы бойынша, бұл соңғы 30 жылдағы ең ірі шығын болып табылады.

Елімізде су тасқындарының салдарынан аграрлық секторда бірнеше жылға артқа шегінген экономикалық дағдарыс орын алуда. Сонымен қатар экологиялық дағдарыс орын алып, жер асты сулары мұнай өнімдері мен малқорым қалдықтарымен ластанып, бұл адам өмірі мен денсаулығына айтарлықтай қауіп төндіруде. Қоғамда әлеуметтік шиеленіс күшейіп, билікке деген сенім төмендеген. Тұрғындар толық өтемақы ала алмайды: үкімет су тасқындарын табиғи апат деп түсіндірудің арқасында минималды ғана өтемақы берумен шектелуде, бұл өзекті әрі пікірталас туғызатын мәселе болып отыр.

Су тасқындарының алдын алу мәселелері БҰҰ-ның жаһандық күн тәртібінде, әсіресе тұрақты даму мен климаттың өзгеруі контекстінде өзекті болып қала береді. Қазіргі уақытта әлем халқының шамамен 40 %-ы тұщы ауыз су тапшылығы жағдайында өмір сүруде, сондықтан тұщы ауыз судың жетіспеушілігі жаһандық деңгейдегі проблема ретінде қарастырылады (O'Donnell, E. J.:157). БҰҰ Даму Бағдарламасы сарапшыларының пікірінше, Қазақстан 2040 жылға қарай су ресурстары қажеттіліктің шамамен 50 %-ына ғана жауап бере алатын тапшылық сатысына тап болуы мүмкін. Су ресурстарына тәуелділіктің жоғары деңгейі экономиканың барлық салаларына әсер ететініне байланысты еліміздің өңірлеріндегі тұщы судың жетіспеушілігі 2050 жылға қарай ЖІӨ-нің 6 %-ға дейін төмендеуіне алып келуі ықтимал (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000593_).

Зерттеудің өзектілігі мемлекет алдында тұрған кешенді сын-қатерлермен тығыз байланысты. Біріншіден, су тасқындары азаматтардың өмірі мен денсаулығына тікелей қауіп төндіреді, сондықтан олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету – мемлекеттік саяси басымдықтың басты өлшемдерінің бірі. Екіншіден, тасқындар тұрғындар мен ұйымдардың мүліктік құқықтарына зиян келтіріп, экономикалық шығындарды күрт ұлғайтатындықтан, инфрақұрылымды сақтау және залалды жою шараларын ұйымдастыру қажет. Үшіншіден, экологиялық жағдайдың нашарлауы (малың труптары мен тұрмыстық қалдықтардың, мұнай өнімдері мен тыңайтқыштардың су көздеріне енгені) елдің экологиялық тепе-теңдігін бұзып, инфекциялық қауіптердің артуына әкеледі. Төртіншіден, су ресурстарын ұтымды басқару – елдің тұрақты дамуы мен экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды факторы.

2024 жылғы көктемгі тасқындардың салдарынан Қазақстанның ауыл шаруашылық алқаптары едәуір зардап шекті: 14 санитарлық-ветеринарлық алаң су астында қалып, мал өлекселері мен зиянды қалдықтар қоршаған орынды ластауы нәтижесінде аймақтық экожүйеге зиян келді.

Экологиялық сарапшылардың пікірі бойынша, мұндай экологиялық және әлеуметтік-экономикалық қауіптерге қарсы тиімді әрекет ету мемлекеттің су тасқынын алдын алу және оның зардаптарын азайтуға бағытталған кешенді саясатын шоғырландыруды талап етеді. Мемлекеттік органдардың өзара құқықтық әрекеттесу тетіктерін жетілдіру, лауазымды тұлғалардың жауапкершілігін нақтылау және су қауіпсіздігін ұлттық деңгейде қамтамасыз ету – осы зерттеу мақсаттарының негізгі басымдықтары болып табылады. (Anagnostopoulos, G. A.: 45)

Зерттеу материалдары мен әдістер

Зерттеу әдістеріне нормативтік-құқықтық талдау, салыстырмалы-ұқсас әдіс, контент-анализ, сот практикасын зерделеу, құқықтық нормалардың практикалық іске асуын бағалау, сарапшылармен пәнаралық сұхбаттар мен фокус-топ методологиясы енгізілді. Статистикалық деректерді талдау үшін аналитикалық талдау, ал сот шешімдерін және мемлекеттік орган актілерін талдау үшін жүйелік топтастыру тәсілдері пайдаланылды. Бұл кешенді тәсілдер қорытындылардың жан-жақты дәлдігі мен қолданылу тиім-

ділігін арттырады. Зерттеу барысында алынған нәтижелер құқықтық нормалардың қолданыстағы тиімділігін бағалауға және жетілдіру бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Төтенше жағдайлар саласының мамандары атап көрсеткендей, республика көлемінде су тасқындары аумақтық таралуы, жылдық орташа шығын көлемі мен қайталанымдылығы бойынша басқа да табиғи апаттардың қатарында басым орында тұрады (<https://www.undp.org/ru/kazakhstan/stories/kak-izmenenie-klimata-vliyaet-na-vodnye-resursy-kazakhstana>). БАҚ пен сарапшылар Қазақстандағы су тасқындарының пайда болу себептерін салғырттықтан бастап, қолайсыз жағдайлардың қолайлы ықпалына дейін түрлі факторлармен түсіндіреді (Шарипханов С.Д.:80). Мемлекет су тасқындарын табиғи апат ретінде бағалайды, алайда бұл тұжырымға толық келісу мүмкін емес. Өйткені Қазақстан жағдайында су тасқындары цунами тәрізді кенеттен келетін апат емес, олар әр көктем сайын қайталанып отырады; тиісті алдын алу шараларын ұйымдастыру арқылы олардың зардаптарын болдырмауға мүмкіндік бар еді.

Қазақстандағы су тасқындарының жиілеуі мен қарқындылығы бірқатар кешенді факторлардың ықпалымен анықталады. Біріншіден, жаһандық жылыну нәтижесінде атмосферадағы булану мөлшері артып, жауын-шашын интенсивтілігі ұлғаюы өзен арналарын толтырып, төгілу қатерін күшейтеді. Екіншіден, гидрологиялық жағдайлардың өзгерісі – өзен арналарын қоқыс пен шөгінділер басып, шөгінділер жиналуына әкеп соғатын бөгде процестер тасқын қаупін одан әрі ұлғайтады. Үшіншіден, адам әрекеттері маңызы зор: орман алқаптарын кесу, өзен жағалауындағы ретсіз құрылыс және ландшафттың өзгеруі табиғи су ағымының қалыпты жолын бұзып, судың тоқтаусыз таралуына жол ашады. Сонымен қатар, қазіргі кезде елдегі гидротехникалық инфрақұрылымның көп бөлігі күрделі жөндеуді немесе қайта жаңғыртуды қажет етеді, бұл тасқындардың алдын алу мен залалдарын жою шараларының тиімділігін төмендетеді. Траншекаралық ынтымақтастықтың әлсіздігі де маңызды рөл атқарады: көрші мемлекеттермен ортақ өзендердің су режимін реттеу және авариялық жағдайлар туындаған кезде дер кезінде ақпарат алмасу механизмдері жеткіліксіз, нәтижесінде 2020 жылғы Сардоба бөгетінің

жарылуы мен 2024 жылғы Ириклин су қоймасынан су шығару сияқты төтенше жағдайлар Қазақстан аймақтарына ауыр зардаптар әкелді.

Тәжірибе көрсеткендей, мемлекеттік басқару органдарының құрылымдық реформалары жүйенің үйлесімділігін бұзғанда ауыр зардаптар туындауы мүмкін. Мәселен, тәуелсіз орган мәртебесіндегі Су шаруашылығы министрлігі алдымен Ауыл шаруашылығы министрлігі жанындағы комитетке, одан кейін Экология және табиғи ресурстар министрлігі жанындағы департаментке айналдырыла отырып, білікті кадрлар резервінен айырылды. Тек биылғы жылы ғана Су шаруашылығы және ирригация министрлігі қайтадан дербес министрлік ретінде қалпына келтірілгендіктен, елдегі ауқымды су тасқындарын алдын ала болжау мен оларға жедел әрекет ету мүмкін болмады. Мемлекеттік органдардың өзара әрекеттесу тиімділігінің төмендігін тағы бір мысал ретінде Экология және табиғи ресурстар министрі Е. Нысанбаевтың 2023 жылғы желтоқсан айынан бастап барлық әкімдіктерге су тасқыны қаупі туралы алдын ала хабарламалар жібергенін атауға болады. Алайда жергілікті атқарушы билік өкілдері РГП «Қазгидромет» ұсынған гидрометеорологиялық болжамдарға қажетті деңгейде назар аудармағандықтан, алдағы паводоктың қауіптілігін нақты бағалап, талап етілетін превентивті шараларды уақтылы іске асыра алмады (<https://centralasiacclimateportal.org/ru/>). Бұл жағдайда мемлекеттік органдар арасындағы міндеттер мен жауапкершілікті айқын түрде бекітетін құқықтық өзара әрекеттесу механизмдерінің болмауы басты проблема болғанын байқаймыз. Жалпы алғанда, Қазақстандағы мемлекеттік қызмет жүйесінде кадрлық басқару (HR management) мәселелері өзекті: компетенциялар мен өкілеттіліктердің нақты реттелмеуі мен функциялар мен жауапкершіліктердің қайталануы ведомстволар арасындағы үйлесімді жұмысты тежейді. Сонымен бірге паводок мәселелерін тек министрлік кабинеттерінде емес, жергілікті өзін-өзі басқару деңгейінде шешуді нығайту қажет.

Соңғы уақытта су тасқындары тәуекелін басқару және бағалау мәселелері әртүрлі ғылыми бағыттар бойынша зерделеніп келеді. Мысалы, Есіл өзенінің бассейнінде жүргізілген диссертациялық зерттеуде климаттық өзгерістер мен антропогендік факторлардың ықпалын ескере отырып, су тасқыны тәуекелін бағалау әдістемесі бейімделді; Жабай өзенінің бассейнінде су басу енін және максималды су ағынының әртүр-

лі қайталанымдылық деңгейлеріндегі көлемін анықтау арқылы тасқын зиянын төмендетуге бағытталған шараларды негіздеу бойынша нақты ұсынымдар әзірленді (Битабарова Ж.:135).

География институтының жанында Қазақстанның су ресурстарын бағалау, болжау және басқару мәселелеріне арналған 21 томдық монографиялар сериясы жарық көрді (Оспанова М.:95). Жақында жарияланған бұл еңбек су ресурстары саласындағы ғылыми-теориялық негізді қалыңдататын маңызды деректер жиынтығын ұсынады. Сонымен қатар, заң ғылымының өкілдері су қауіпсіздігін ұлттық қауіпсіздік контекстінде құқықтық қамтамасыз ету мәселелерін зерттеген (Токсанбаева С. 86). Дегенмен, бүгінгі таңда аталған проблематика бойынша іргелі монографиялық немесе диссертациялық зерттеулер жеткіліксіз. Ең «жаңа» диссертациялық ізденістер осы жоба қатысушылары тарапынан жүргізілгенімен (Кусмамбетов К.: 57), онда су тасқындарының мәселелері тек жеке аспектілер шеңберінде ғана қарастырылды. Қазіргі уақытта азаматтардың әлеуметтік және мүліктік құқықтарын қорғау механизмдері, жеке және заңды тұлғалар мен мемлекеттің өтемақы рәсімдері, су тасқындарын болжау мен алдын алуда сандық технологияларды қолдану, сондай-ақ климаттық өзгерістердің Қазақстанның су қауіпсіздігіне әсері сияқты маңызды бағыттар жан-жақты зерттелмей отыр (Музтауов Ж.:44).

Су тасқындарының салдарын толық жою – Қазақстан үшін әлеуметтік-экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету және азаматтардың өмірі мен денсаулығын қорғауда стратегиялық маңызы бар өзекті міндеттердің бірі. 2024 жылғы көктемгі тасқын Үкіметтің су тасқындарын басқару, бағалау және болжау шараларын кешенді түрде ұйымдастырмай, алдын алу іс-шараларына дайын еместігін айқын анықтады. Су тасқындарын болдырмау саясатын нақты тұжырымдаудың болмауы, ведомстволар арасындағы өкілеттіліктердің бірізді бөлінбеуі және іс-әрекеттердің жүйелілік қағидаларының сақталмауы мемлекеттік басқарудағы ауқымды олқылықтарды көрсетеді. Марксистік теорияға сәйкес, құқық – экономикалық қатынастардың үстіндегі надстройка болғандықтан, су тасқындарын алдын алу саласындағы мемлекеттік органдардың өзара құқықтық әрекеттесу тетіктері мен лауазымды тұлғалардың жауапкершілік нормаларының нақтыланбауы құқықтық реттеудің әлсіздігін айқындайды. Зандық жауапкершілік институтын енгізу бұзылған құқық-

тарды қалпына келтірумен қатар нормативтік талаптардың орындалуын қамтамасыз ететін ынталандырушы құрал қызметін атқара алады. Мысалы, лауазымды тұлғалардың персоналдық жауапкершілігін заңнамалық түрде бекіту олардың лауазымдық міндеттерін жан-жақты әрі мұқият орындауын қамтамасыз етер еді; алайда бұл үшін алдымен өкілеттік пен міндеттерді егжей-тегжейлі анықтау қажет. Сонымен қатар, мемлекет жауапты субъект ретінде өзінің аумағында азаматтардың құқықтары мен қауіпсіздігін толық көлемде қамтамасыз етуге тиіс.

Еуропалық Одақ елдерінде су тасқындарының тәуекелін басқару әлеуметтік, экономикалық, құқықтық және басқарушылық аспектілерді кешенді түрде қарастырып жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасы Су ресурстары және ирригация министрлігі мен Нидерланды Корольдігі арасындағы алғашқы екіжақты меморандумда су шаруашылығы нысандарын салу мен пайдалану, тасқындарды болжау және қарсы іс-шараларды жоспарлау мәселелері бойынша бірлескен іс-әрекеттер қарастырылған. Сонымен бірге құжат тасқын суларын реттеу және пайдалану тәжірибесі бойынша тәжірибе алмасуды, сондай-ақ Нидерландының өзен ағыстарын басқару саласындағы үздік әдістемелерін зерттеуді ұсынады.

Екінші Делфттегі Су білім беру халықаралық институты (IHE Delft) тарапынан дайындалған және су шаруашылығы саласының мамандарын кәсіби даярлау меморандумы, сондай-ақ су ресурстарын басқарудағы ғылыми зерттеулер мен инновациялық технологияларды енгізу барысында өзара ынтымақтастықты дамытуға бағытталған. Қазақстанның кең аумағы мен су ресурстарының шектеулілігі жағдайында су қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі ерекше өзектілікке ие. Қазақстанның су шаруашылығы бассейндерінің басым бөлігі трансшекаралық сипатта болғандықтан, олардың пайдалануында көрші мемлекеттер – Қытай Халық Республикасы (ҚХР), Ресей Федерациясы (РФ) және Орталық Азия елдері – жүргізетін су саясатына тәуелділік байқалады.

Климаттың өзгеруіне байланысты теңіз деңгейінің көтерілуі мен су тасқындарының жиілеп, күшеюі қазіргі заманғы құқықтық саясат пен экологиялық қауіпсіздік жүйесінде маңызды орын алатын өзекті мәселе болып отыр. Флоридадағы Пунта Горда қаласы мен Калифорния штатының жағалауындағы тәжірибелер көрсеткендей, алдын ала жоспарлау, құқықтық

құралдарды тиімді пайдалану және институционалдық басқарудың үйлесімді жүйесі табиғи қатерлерге ұтымды жауап берудің шешуші факторларының бірі саналады. Атап айтқанда, тәуекелді бағалау, модельдеу және оны азайтуға бағытталған құқықтық механизмдердің біртұтас жүйе ретінде құрылуы, сондай-ақ теңіз деңгейінің көтерілуіне байланысты жергілікті деңгейде басқару құзыреттерін нақтылау – климаттық бейімделу саясатының тиімділігін арттырады. Бұндай тәсіл тек материалдық шығындарды азайтып қана қоймай, сонымен қатар қоғамның экологиялық тұрақтылығын және әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. (Weissman J.:152)

Қазақстан Республикасының да бұл бағыттағы заңнамалық және стратегиялық ұстанымдарын жетілдіруі аса маңызды. Су тасқыны қауіпін төмендетуге бағытталған ұлттық саясат тек төтенше жағдайларға әрекет етумен шектелмей, ұзақ мерзімді құқықтық және қалалық жоспарлау тетіктерімен толық қамтылуы тиіс. Жағалау аймақтарын қорғау, табиғи экожүйелерді сақтау, жеке меншік пен қоғамдық мүддені үйлестіру бойынша тиімді құқықтық тетіктер қажет. Осыған байланысты, халықаралық тәжірибені ескере отырып, Қазақстан үшін де теңіз (немесе су) жағалауының құқықтық мәртебесін қайта қарау, тәуекелге бейім аймақтарды инвентаризациялау және жергілікті басқару органдарына заңмен нақты өкілеттіктер беру сияқты кешенді шаралар қажет. Бұл өз кезегінде елдің экологиялық қауіпсіздігін арттырып қана қоймай, климаттық өзгерістерге орнықты құқықтық бейімделудің алғышартын қалыптастырады.

Су тасқыны салдарымен күресудің құқықтық мәселелері де отандық ғылымда ашық тақырып. Мәселен АҚШ -та ғалымдар қалалардың су тасқындарына қарсы тұрақтылығын арттыру үшін ең алдымен олардың маңызды инфрақұрылымының тұрақтылығын қамтамасыз ету қажет деп есептейді. Себебі, бұл жүйелер қалалық өмір сүру ортасының негізгі тірегі болып табылады. Форт-Лодердейл қаласының тәжірибесі көрсеткендей, әртүрлі салалар мен мүдделі тараптардың қатысуымен инфрақұрылым тұрақтылығын бағалау және күшейту жөнінде бірлескен әрекеттер маңызды рөл атқарады. Бұл мақала су тасқыны кезінде инфрақұрылым жұмысының үзілу ұзақтығын ескере отырып, төзімділік деңгейін сандық бағалау арқылы нақты шараларды анықтауға мүмкіндік береді. Осылайша, инфрақұрылымға бағытталған тәсіл қалалардың қауіп-

сіздігін арттыруға ықпал етеді деген қорытындылар жасайды. (Bruijn, K.:73)

Теориялық құқықтық тұрғыдан алғында су тасқындарының болуы мемлекеттің су қауіпсіздігіне келтірілген қауіп ретінде түсінуге болады. Қазақстан Республикасының су қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы заңнаманы дамытудың айқындаушы бағыты ретінде 2020 жылғы 28 қаңтарда Үкімет отырысында Экология, геология және табиғи ресурстар министрі таныстырған Қазақстанның су ресурстарын басқару жөніндегі 2020–2030 жылдарға арналған мемлекеттік тұжырымдамасы қабылданды. Перефразированный текст на русском языке: Тұжырымдаманың мақсаты – елдің су ресурстарын сақтау және тиімді пайдалану мәселелерін шешудің негізгі стратегиялық бағыттарын айқындау, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы мен су ресурстарының қалпына келу мүмкіндіктері арасындағы тепе-теңдікті нормативтік сапа талаптарына сай қамтамасыз ету, басқаша айтқанда, орнықты су пайдалану қағидатын жүзеге асыру болып табылады. (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000481>)

Тұжырымдама су ресурстарын басқару мен су пайдалануға қатысты заңнамалық базаны жетілдіруге, су шаруашылығы саласын дамытуға бағытталған мемлекеттік іс-шаралар мен саясатты қалыптастырудың негізі болмақ. Бұған қоса, Қазақстан БҰҰ-ның «Әлемімізді қайта құру: 2030 жылға дейінгі орнықты даму саласындағы күн тәртібі» құжатындағы орнықты даму мақсаттарын ұлттық стратегиялық жоспарлар мен нормативтік-құқықтық актілерге енгізу міндетін өз жауапкершілігіне алғандығын атап өткен жөн.

Қазіргі таңдағы су заңнамасы Қазақ хандығы дәуірінен бастау алып, ұзақ қалыптасу жолынан өтті. Қоғамның әлеуметтік-саяси құрылымындағы түбегейлі өзгерістер мен әлеуметтік-мәдени жаңарулар нәтижесінде бүгінгі күні Экологиялық кодекс, Су кодексі және басқа да бірқатар заңға тәуелді актілер қабылданды. Алайда сыртқы жетістіктерге қарамастан, заңнамада жүйелік әрі теориялық тұрғыдан айтарлықтай кемшіліктер анықталып отыр. Осы уақытқа дейін Су стратегиясы бекітілмеген, «Гидротехникалық құрылыстардың қауіпсіздігі туралы» Заң қабылданбаған, сондай-ақ заңнамада бірқатар құқықтық тұрғыдан негізделмеген ұғымдар қолданылып келеді. (Музтауов Ж.:36)

Сонымен зерттеулер көрсеткендей, Қазақстан Республикасында су тасқындарына қарсы іс-шараларды құқықтық реттеу жүйесі бірқа-

тар нормативтік құқықтық актілерден тұрады. Олардың қатарында Қазақстан Республикасының Конституциясы (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>) негізгі құқықтық акт ретінде азаматтардың өмірі мен денсаулығын қорғауға кепілдік береді және табиғи апаттардан қорғаудың жалпы міндеттерін бекітеді.

Қазақстан Республикасының Су кодексі (<https://adilet.zan.kz/rus/docs>) су тасқындарының алдын алу саласындағы негізгі реттеуші акт болып табылады. Аталған кодексте су объектілерін пайдалану және қорғау жөніндегі мемлекеттік органдардың құзыреті, сонымен қатар тасқын жағдайларын болдырмау бойынша іс-шараларды жүзеге асыру тәртібі бекітілген.

Экологиялық кодекс су тасқындарының алдын алуға байланысты экологиялық талаптарды, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған іс-шараларды реттейді. Кодекс су объектілерінің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету, су тасқынының алдын алуға қажетті табиғат қорғау іс-шараларын жүзеге асыру нормаларын қамтиды (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>) Сонымен бірге, Қазақстан Республикасының «Азаматтық қорғау туралы» Заңы су тасқыны секілді төтенше жағдайлардың алдын алу және салдарын жою бойынша іс-шараларды ұйымдастырудың құқықтық негіздерін қалыптастырады. Занда төтенше жағдайлар қаупі туындаған жағдайда мемлекеттік органдардың және жергілікті атқарушы органдардың өзара әрекеттесу тәртібі белгіленген (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>)

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 3 шілдедегі № 460 қаулысымен бекітілген «Су тасқыны қаупінің алдын алу және жою жөніндегі шаралар кешені» сияқты заңға тәуелді актілер де аталған саладағы нормативтік базаны толықтырады (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>)

Елімізде су тасқындарының алдын алуда жеткілікті деңгейдегі нормативтік реттеу болғанымен, бірқатар проблемалар да кездеседі. Қазақстан Республикасының су заңнамасы, атап айтқанда 2025 жылғы Су кодексі су ресурстарын жүйелі басқару және төтенше гидрологиялық жағдайларды алдын-алу механизмін қалыптастыруға бағытталған. Дегенмен қолданыстағы нормативтік базаны талдау алдын-алу шараларының тиімділігін төмендететін бірқатар мәселелерді анықтады.

Біріншіден, су тасқындары қаупін азайтуға арналған шаралардың нормативтік реттелуі формальді сипатқа ие. Су кодексінің 4-бабының

2-тармағында бассейндік басқару қағидаттары белгіленсе, 3-баптың 3–5-тармақтарында су қатынастары субъектілерінің міндеттері айқындалған. Алайда жоспарлау (30–31-баптар), мемлекеттік мониторинг (55-бап) және арнайы су пайдалану түрлері (45–49-баптар) бөлімдерінде паводок қаупін төмендету шараларының нақты тәртіптері аралас-жұмсақ реттеліп, олардың біріздендірілген тетігі қарастырылмаған. Нәтижесінде Экология министрлігі, бассейндік комиссиялар және азаматтық қорғаныс органдары арасындағы өзара әрекеттестік алгоритмі нақты бекітілмей, өкілеттіліктер қайталанып, жауапкершілік «сұр аймақтарға» ауысып қалады.

Екіншіден, үкіметтік емес, яғни ведомстволықаралық үйлестіру механизмі жеткіліксіз формальдандырылған. Су кодексі гидротехникалық құрылыстар жобаларын келісу талаптарын (50-бап) белгілесе де, бассейн деңгейінде паводок қаупін басқаруға жауапты бірыңғай органды немесе орталықты айқындамайды. Бұл жағдай гидрометеорологиялық қызметтер мен ТЖБ органдарының әртүрлі регламенттер негізінде жұмыс істеуімен үштасып, деректер алмасудың кешігуіне және шұғыл әрекеттің тиімсіздігіне әкеп соғады.

Үшіншіден, гидротехникалық және жағалау құрылымдарын күшейту және жөндеу жұмыстарын қаржыландыру тұрақсыз. Кодексте инновациялық жобаларды сүйемелдеу және су шаруашылығы инфрақұрылымын жаңғыртуға мемлекеттік қолдау шаралары (61-бап) қарастырылғанымен, бөгеттер мен каналдарды ағымдағы жөндеуге бағытталған арнайы бюджет бағдарламалары қалыптастырылмаған. Салдарынан алдын-алу шараларына бөлінген қаржы орын алған паводок салдарын жоюға қайта бағыттталып жатады.

Төртіншіден, техникалық нормативтер мен стандарттар өзекті емес. Кодекстің 62-бабында ең үздік қолжетімді технологияларды қолдану қағидасы жарияланғанымен, гидродинамикалық моделдеу әдістерін енгізу және төтенше жүктемелерді бағалау тұрғысынан міндетті талаптар қарастырылмаған. Соның салдарынан жобалаушылар мен мердігерлер ішінара подзакондық актілерге сүйеніп жұмыс жасайды, бұл құрылыстың сенімділігіне кері әсерін тигізеді.

Соңғысы, құқықтық қолдану институты әлсіз және жауапкершілік деңгейі төмен. Кодекстің 53-бабында су пайдалану тәртібін бұзуға тыйым салынып, 55-бапта су деңгейі бойынша нұсқаулықтар анықталса да, әкімшілік санкциялар жеңіл және қоғамдық бақылаудың болмауы

нормативтік талаптардың орындалмауына әкеледі, нәтижесінде аймақтардағы қауіпсіздік деңгейі төмендейді.

Осы мәселелерді шешу үшін Су кодексінің нормаларын біріздендіріп, бассейндік деңгейде тәуекелдерді басқаратын бірыңғай орталық құру, инженерлік-техникалық құрылыстарды жаңғырту мен ағымдағы қызмет етуге арналған арнайы қаржылық құралдарды енгізу, сондай-ақ құқықтық қолдануды күшейтіп жауапкершілікті арттыру қажет.

Дегенмен, Қазақстанда «Гидротехникалық құрылыстардың қауіпсіздігі туралы» арнайы заңның әлі күнге дейін қабылданбауы су тасқындарына қарсы тиімді саясатты іске асыруда айтарлықтай қиындықтар тудыруда. Бұған қоса, су тасқынының алдын алу мәселелеріне қатысты бірқатар құқықтық ұғымдардың нақты айқындалмағандығы, заңнаманың жүйелілігінің жеткіліксіздігі анық байқалады.

Осыған байланысты, Қазақстанның су тасқындарынан қорғану саласындағы нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, оның ішінде арнайы заң қабылдау, нормативтік ұғымдарды нақтылау және қолданыстағы заңдардың өзара үйлесімділігін қамтамасыз ету мәселелері өзекті болып қала бермек.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері негізінде Қазақстан Республикасында су тасқындарының алдын алу үшін кешенді және жүйелі түрде мына үш бағыт бойынша жүргізілу қажет:

Қазақстан Республикасындағы су тасқындарына қарсы күрес мәселелері тек экологиялық және инженерлік сипаттағы міндеттермен шектелмей, сонымен қатар құқықтық реттеу жүйесінің тиімділігімен тығыз байланысты. Қазіргі қолданыстағы Водный кодекс, «Азаматтық қорғау туралы» заң және басқа да нормативтік-құқықтық актілер су тасқындарының алдын алу мен салдарын жою бойынша белгілі бір құқықтық негіз қалыптастырғанымен, олардың нормалары әлі де болса жүйелілік пен үйлесімділікті талап етеді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, құқықтық реттеу аясында су тасқынына бейім аумақтарды анықтау, тәуекелдерді бағалау, жергілікті деңгейде алдын алу шараларын жоспарлау және мемлекеттік органдар арасындағы үйлесімді іс-қимыл маңызды басымдыққа ие болуы тиіс. Сонымен қатар, табиғи апаттарға төзімділікті

арттыру үшін ғылыми негізделген құқықтық тетіктер мен нақты жауапкершілік нормаларын айқындайтын стратегиялық құжаттар қажет. Осыған орай, су тасқындарының алдын алу саласындағы құқықтық базаны халықаралық тәжірибені ескере отырып жетілдіру, нормативтік актілердің өзара байланысын арттыру, сондай-ақ жергілікті билік органдарына нақты өкілеттіктер беру арқылы қауіпсіздік пен орнықты дамуды қамтамасыз етуге болады. Бұл бағытта құқық пен саясаттың сабақтастығын қалыптастыру – климаттық тәуекелдерге төтеп берудің негізгі алғышарттарының бірі болып табылады.

Су тасқындарын алдын алу саясатын қалыптастыруға және су ресурстарына ұқыпты көзқарасты нығайтуға бағытталған жаңа нормативтік-құқықтық базаны әзірлеу қажет. Осыған орай, аталған саладағы қолданыстағы барлық нормативтік-құқықтық актілердің өзектілігі мен тиімділігін, кемшіліктері мен қайталанатын өкілеттіліктерін анықтау мақсатында инвентаризация жүргізіледі. Бұл процесте заңнамалық нормалар арасындағы үйлесімсіздік жойылып, жауапкершілік механизмдері нақты айқындалады.

Су объектілері мен гидротехникалық құрылыстардың (су қоймалары, гидроузелдер, каналдар, бөгеттер және басқа да инженерлік нысандар) толық тізбегін жасау үшін кең ауқымды инвентаризация өткізу жоспарланған. «Су ресурстарын басқару жүйесін дамыту тұжырымдамасы (2024–2030 ж.ж.)» бойынша қазіргі уақытта Қазақстан су шаруашылығы кешені 331 су қоймасынан, 125 гидроузелден, 3 392 каналы мен 473 бөгеттен, сондай-ақ 1 667 басқа да нысаннан тұратыны анықталған. Көптеген құрылыстар 30–50 жылдан астам жөндеусіз пайдаланып келінгендіктен, олар жоғары қауіптілік объектілері санатына жатады; сонымен бірге жеке және коммуналдық меншіктегі, тіпті иесіз гидротехникалық нысандар да бар.

Трансшекаралық өзен бассейндері бойынша көрші мемлекеттермен ынтымақтастықты нығайту арқылы су тасқындарының алдын алу және олардың зардаптарын азайту шараларын үйлестіру тетіктерін жетілдіру қарастырылады.

Ғылыми мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландыратын АР26193915 Турақты даму жағдайында гидротехникалық құрылыстарды пайдалану мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуді құқықтық реттеу жобасын іске асыру мақсатында дайындалды

Әдебиеттер

- Ruhl, J. B. (2011). *Climate Change Adaptation and the Structural Transformation of Environmental Law*. Environmental Law, 40(2), 363–435
- Kundzewicz, Z. W., et al. (2017). “Flood risk and climate change: Global and regional perspectives.” *Hydrological Sciences Journal*, 62(12), 1841–1849
- Aitzhanova, M., & Zhaparova, S. (2023). “Environmental Risk Assessment of Spring Floods in the Akmola Region of Kazakhstan.” *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(10), 3333–3339. DOI:10.18280/ijdp.181033
- Постановление Правительства РК от 5 февраля 2024 года № 66 «Об утверждении Концепции развития системы управления водными ресурсами Республики Казахстан на 2024 – 2030 годы.// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P24000000066>(Дата обращения:24.07.2025)
- O'Donnell, E. J. (2014). “A Survey of International Law Relating to Flood Management.” *Natural Resources Journal*, 54(1), 157–206
- Об утверждении Концепции развития системы управления водными ресурсами Республики Казахстан на 2024 – 2030 годы Постановление Правительства Республики Казахстан от 5 февраля 2024 года № 66.// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P24000000066>(Дата обращения:24.07.2025)
- Anagnostopoulos, G. A., & Hatzopoulos, K. L. (2022). “Mountain Resilience: A Tool for Mudflow Risk Management in the İle Alatau.” *Mountain Research and Development*, 43(1), 45–58. DOI:10.1659/MRD-JOURNAL-D-22-00004
- Как изменение климата влияет на водные ресурсы Казахстана См. <https://www.undp.org/ru/kazakhstan/stories/kak-izmenenie-klimata-vliyaet-na-vodnye-resursy-kazakhstana>
- Шарипханов С.Д., Раимбеков,К.Ж. Кусаинова.Б. Управление рисками наводнений. Методическое пособие – Кокшетау: Кокшетауский технический институт КЧС МВД Республики Казахстан, 2015. – 94 с.
- Паводки в Казахстане: можно ли было избежать наводнения? См. <https://centralasiacclimateportal.org/ru/паводки-в-казахстане-можно-ли-было-изб/>
- Битабарова Ж.А. Возмещение экологического вреда: внутригосударственные и международно-правовые аспекты. – Дис.на соиск. степ. доктора философии (PhD).- Алматы, 2010.-196с
- Оспанова М.С. Управление и оценка рисками наводнений в бассейне р.Есиль.- Дис.на соиск. акад. степ. доктора философии (PhD). – Алматы, 2023.-133с.
- Токсанбаева С.Т. Моделирование прогноза наводнений в бассейне реки Нура и анализ географических факторов. – Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD).: 8D05211 – Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева. – Астана: 2023. – 142 с.
- Кусмамбетов К.Д. Правовое регулирование водных ресурсов Республики Казахстан: современное состояние и перспективы: Дис.на соиск. степ. доктора философии (PhD). – Алматы, 2023. – 140 с.
- Музтауов Ж.Б. Проблемы правового регулирования водной безопасности Республики Казахстан: Дис.на соиск. степ. магистра юридических наук. – Косшы, 2020. – 99 с.
- Weissman J. M. (2021, August 20). *How to prevent a flood disaster: Using law and policy to systematically reduce risk*. PreventionWeb. Retrieved from <https://www.preventionweb.net/news/how-prevent-flood-disaster-using-law-and-policy-systematically-reduce-risk>
- Bruijn, K. M., Maran, C., Zygnerski, M., Jurado, J., Burzel, A., Jeuken, C., & Obeysekera, J. (2022). *Flood resilience of critical infrastructure: Approach and method applied to Fort Lauderdale, Florida*. *Water*, 14(16), 2474. <https://www.mdpi.com/2073-4441/14/16/2474>
- Қазақстан Республикасының су ресурстарын басқару жүйесін дамытудың 2024 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 5 ақпандағы № 66 қаулысы//https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000481_(Қаралым уақыты.09.08.2025)
- Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған (2022 жылғы 5 маусымдағы өзгерістер мен толықтырулармен). – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (жүгіну күні: 24.07.2025)
- Водный кодекс Республики Казахстан от 9 июля 2003 года № 481-II (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2024 г.). – URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K030000481_ (дата обращения: 24.07.2025).
- Экологический кодекс Республики Казахстан от 2 января 2021 года № 400-VI ЗПК. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2100000400> (дата обращения: 24.07.2025)
- Закон Республики Казахстан «О гражданской защите» от 11 апреля 2014 года № 188-V ЗПК. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000188> (дата обращения: 24.07.2025).].
- Су тасқыны қаупінің алдын алу және жою жөніндегі шаралар кешені Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 3 шілдедегі № 460 қаулысымен бекітілген. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000460> (жүгіну күні: 24.07.2025).

References

- Ruhl, J. B. (2011). *Climate Change Adaptation and the Structural Transformation of Environmental Law*. Environmental Law, 40(2), 363–435
- Kundzewicz, Z. W., et al. (2017). “Flood risk and climate change: Global and regional perspectives.” *Hydrological Sciences Journal*, 62(12), 1841–1849
- Aitzhanova, M., & Zhaparova, S. (2023). “Environmental Risk Assessment of Spring Floods in the Akmola Region of Kazakhstan.” *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18(10), 3333–3339. DOI:10.18280/ijstdp.181033
- Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 5 fevralya 2024 goda № 66 “Ob utverzhdenii Kontseptsii razvitiya sistemy upravleniya vodnymi resursami Respubliki Kazakhstan na 2024–2030 gody”. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000066> (accessed: 24.07.2025)
- O'Donnell, E. J. (2014). “A Survey of International Law Relating to Flood Management.” *Natural Resources Journal*, 54(1), 157–206
- Ob utverzhdenii Kontseptsii razvitiya sistemy upravleniya vodnymi resursami Respubliki Kazakhstan na 2024–2030 gody. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 5 fevralya 2024 goda № 66. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000066> (accessed: 24.07.2025)
- Anagnostopoulos, G. A., & Hatzopoulos, K. L. (2022). “Mountain Resilience: A Tool for Mudflow Risk Management in the İle Alatau.” *Mountain Research and Development*, 43(1), 45–58. DOI:10.1659/MRD-JOURNAL-D-22-00004
- Kak izmenenie klimata vliyaet na vodnye resursy Kazakhstana. Retrieved from: <https://www.undp.org/ru/kazakhstan/stories/kak-izmenenie-klimata-vliyaet-na-vodnye-resursy-kazakhstana>
- Sharipkhanov S.D., Raimbekov K.Zh., Kusainov A.B. (2015). *Upravlenie riskami navodneniy. Metodicheskoe posobie*. – Kokshetau: Kokshetauskiy tekhnicheskii institut KChS MVD Respubliki Kazakhstan. – 94 s.
- Pavodki v Kazakhstane: možno li bylo izbezhat' navodneniya? Retrieved from: <https://centralasiacclimateportal.org/ru/паводки-в-казахстане-можно-ли-было-изб/>
- Bitabarova Zh.A. (2010). *Vozmeshchenie ekologicheskogo vreda: vnutrigosudarstvennye i mezhdunarodno-pravovye aspekty*. Dissertatsiya na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD). – Almaty. – 196 s.
- Ospanova M.S. (2023). *Upravlenie i otsenka riskami navodneniy v basseine r. Esil*. Dissertatsiya na soiskanie akademicheskoy stepeni doktora filosofii (PhD). – Almaty. – 133 s.
- Toksanbaeva S.T. (2023). *Modelirovanie prognoza navodneniy v basseine reki Nura i analiz geograficheskikh faktorov*. Dissertatsiya na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD), 8D05211 – Evraziyskiy natsional'nyy universitet imeni L.N. Gumilyova. – Astana. – 142 s.
- Kusmambetov K.D. (2023). *Pravovoe regulirovanie vodnykh resursov Respubliki Kazakhstan: sovremennoe sostoyanie i perspektivy*. Dissertatsiya na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD). – Almaty. – 140 s.
- Muztauov Zh.B. (2020). *Problemy pravovogo regulirovaniya vodnoy bezopasnosti Respubliki Kazakhstan*. Dissertatsiya na soiskanie stepeni magistra yuridicheskikh nauk. – Koshshy. – 99 s.
- Weissman J. M. (2021, August 20). *How to prevent a flood disaster: Using law and policy to systematically reduce risk*. PreventionWeb. Retrieved from <https://www.preventionweb.net/news/how-prevent-flood-disaster-using-law-and-policy-systematically-reduce-risk>
- Bruijn, K. M., Maran, C., Zygnerski, M., Jurado, J., Burzel, A., Jeuken, C., & Obeysekera, J. (2022). *Flood resilience of critical infrastructure: Approach and method applied to Fort Lauderdale, Florida*. *Water*, 14(16), 2474. <https://www.mdpi.com/2073-4441/14/16/2474>
- Qazaqstan Respublikasynyn su resurstaryn basqaru jüyesin damytudyn 2024–2030 jyl darag'a arналған tuzhyrymdamasyn bekitu turaly Qazaqstan Respublikasy Ükimetinin 2024 jyly 5 aqpanydy № 66 qaulysy. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000481_ (Qaralym waqyty: 09.08.2025)
- Qazaqstan Respublikasynyn Konstitutsiyasy: 1995 jyly 30 tamyzda respublikalyk referendumda qabyldangan (2022 jyly 5 mausymdagı özgertuler men tolyqtamalarymen). URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (zhüginu küni: 24.07.2025)
- Vodnyi kodeks Respubliki Kazakhstan ot 9 iyulya 2003 goda № 481-II (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 01.01.2024 g.). URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K030000481_ (data obrashcheniya: 24.07.2025)
- Ekologicheskii kodeks Respubliki Kazakhstan ot 2 yanvarya 2021 goda № 400-VI ZRK. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2100000400> (data obrashcheniya: 24.07.2025)
- Zakon Respubliki Kazakhstan “O grazhdanskoy zashchite” ot 11 aprelya 2014 goda № 188-V ZRK. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000188> (data obrashcheniya: 24.07.2025)
- Su tasqyny qaupinin aldyn alu zhane zhoiu zhönindegi sharalar kesheni Qazaqstan Respublikasy Ükimetinin 2017 jyly 3 shildedegi № 460 qaulysymen bektilgen. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000460> (zhüginu küni: 24.07.2025)

Авторлар туралы мәлімет:

Битабарова Жанна Абдрахмановна – PhD, Г.С. Сапарғалиев атындағы Мемлекет және құқық институтының аға ғылыми қызметкері, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: zhanna79@mail.ru).

Бектұрғанов Әбдіманап Елікбайұлы – заң ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті кафедра меңгерушісі (Қазақстан, Астана қ., e-mail: a.e.bekturganov@gmail.com).

Телеуев Ғалым Байғазыұлы (корреспондент-автор) – PhD, құқық және экономика факультетінің деканы, І.Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: galim200385@mail.ru).

Information about the authors:

Bitabarova Zhanna Abdrakhmanovna – Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Professor, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan, Almaty, e-mail: zhanna79@mail.ru).

Bekturganov Abdimanap Elikbayevich – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional and Civil Law L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan, Astana, e-mail: a.e.bekturganov@gmail.com).

Teleuyev Galym Baygazyevich (corresponding author) – PhD, Dean of the Faculty of Law and Economics, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: galim200385@mail.ru).

Сведения об авторах:

Битабарова Жанна Абдрахмановна – PhD, старший научный сотрудник Института государства и права им. Г.С. Сапарғалиева, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: zhanna79@mail.ru).

Бектұрғанов Абдиманап Еликбаевич – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан, e-mail: a.e.bekturganov@gmail.com).

Телеуев Ғалым Байғазыевич (корреспондирующий автор) – PhD, декан факультета права и экономики Жетысуского университета имени И. Жансугурова (Талдықорған, Казахстан, e-mail: galim200385@mail.ru).

Келіп түсті: 8 қыркүйек 2025 жыл
Қабылданды: 10 қыркүйек 2025 жыл